

Analízis előadások

Vajda István

Neumann János Informatika Kar
Óbudai Egyetem

2016. február 29.

Az improprius integrálok fajtái

Tegyük fel, hogy egy valós-valós függvényt szeretnénk az I intervallumon integrálni, de

- a függvény nincs értelmezve I minden pontjában,
- a függvény nem korlátos I -n,
- I végtelen intervallum.

A fenti esetekben a függvénynek nem létezik Riemann-integrálja, de bizonyos esetekben ilyenkor is beszélhetünk a függvény ún. *improprius integráljáról*.

Az improprius integrálok fajtái

Tegyük fel, hogy egy valós-valós függvényt szeretnénk az I intervallumon integrálni, de

- a függvény nincs értelmezve I minden pontjában,
- a függvény nem korlátos I -n,
- I végtelen intervallum.

A fenti esetekben a függvénynek nem létezik Riemann-integrálja, de bizonyos esetekben ilyenkor is beszélhetünk a függvény ún. *improprius integráljáról*.

Az improprius integrálok fajtái

Tegyük fel, hogy egy valós-valós függvényt szeretnénk az I intervallumon integrálni, de

- a függvény nincs értelmezve I minden pontjában,
- a függvény nem korlátos I -n,
- I végtelen intervallum.

A fenti esetekben a függvénynek nem létezik Riemann-integrálja, de bizonyos esetekben ilyenkor is beszélhetünk a függvény ún. *improprius integráljáról*.

Az improprius integrálok fajtái

Tegyük fel, hogy egy valós-valós függvényt szeretnénk az I intervallumon integrálni, de

- a függvény nincs értelmezve I minden pontjában,
- a függvény nem korlátos I -n,
- I végtelen intervallum.

A fenti esetekben a függvénynek nem létezik Riemann-integrálja, de bizonyos esetekben ilyenkor is beszélhetünk a függvény ún. *improprius integráljáról*.

Véges sok pontban nem értelmezett függvény improprius integrálja

Tétel: Ha egy f valós-valós függvény integrálható az $[a, b]$ intervallumon, akkor értékét az intervallum véges sok pontjában megváltoztatva olyan g függvényt kapunk, amely ugyancsak integrálható $[a, b]$ -n és $\int_a^b g = \int_a^b f$.

Definíció: Tegyük fel, hogy az f valós-valós függvény az $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ pontok kivételével értelmezett az $[a, b]$ intervallum minden pontjában és ott korlátos. Tekintsünk egy olyan φ függvényt, amely értelmezett $[a, b]$ -n és az $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ pontok kivételével $x \in [a, b]$ esetén $\varphi(x) = f(x)$. Ha φ integrálható $[a, b]$ -n, akkor integrálját az f függvény $[a, b]$ intervallum vett *improprius integráljának* nevezzük.

Megjegyzés: A fenti tétel szerint φ $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ -ben felvett értékei nem befolyásolják az improprius integrál értékét.

Véges sok pontban nem értelmezett függvény improprius integrálja

Tétel: Ha egy f valós-valós függvény integrálható az $[a, b]$ intervallumon, akkor értékét az intervallum véges sok pontjában megváltoztatva olyan g függvényt kapunk, amely ugyancsak integrálható $[a, b]$ -n és $\int_a^b g = \int_a^b f$.

Definíció: Tegyük fel, hogy az f valós-valós függvény az $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ pontok kivételével értelmezett az $[a, b]$ intervallum minden pontjában és ott korlátos. Tekintsünk egy olyan φ függvényt, amely értelmezett $[a, b]$ -n és az $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ pontok kivételével $x \in [a, b]$ esetén $\varphi(x) = f(x)$. Ha φ integrálható $[a, b]$ -n, akkor integrálját az f függvény $[a, b]$ intervallum vett *improprius integráljának* nevezzük.

Megjegyzés: A fenti tétel szerint φ $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ -ben felvett értékei nem befolyásolják az improprius integrál értékét.

Véges sok pontban nem értelmezett függvény improprius integrálja

Tétel: Ha egy f valós-valós függvény integrálható az $[a, b]$ intervallumon, akkor értékét az intervallum véges sok pontjában megváltoztatva olyan g függvényt kapunk, amely ugyancsak integrálható $[a, b]$ -n és $\int_a^b g = \int_a^b f$.

Definíció: Tegyük fel, hogy az f valós-valós függvény az $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ pontok kivételével értelmezett az $[a, b]$ intervallum minden pontjában és ott korlátos. Tekintsünk egy olyan φ függvényt, amely értelmezett $[a, b]$ -n és az $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ pontok kivételével $x \in [a, b]$ esetén $\varphi(x) = f(x)$. Ha φ integrálható $[a, b]$ -n, akkor integrálját az f függvény $[a, b]$ intervallum vett *improprius integráljának* nevezzük.

Megjegyzés: A fenti tétel szerint φ $x_1 < x_2 < \dots < x_n$ -ben felvett értékei nem befolyásolják az improprius integrál értékét.

Integrálás végtelen intervallumon

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $[a, \infty[$ intervallumon ($a \in \mathbb{R}$) és integrálható minden $[a, \omega]$ intervallumon ($a < \omega \in \mathbb{R}$). Ha a $\lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_a^\omega f$ határérték létezik és véges, akkor azt mondjuk, hogy az $\int_a^\infty f$ *improprius integrál konvergens* és értéke ez a határérték, azaz

$$\int_a^\infty f = \lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_a^\omega f$$

Megjegyzés: Ha az $\int_a^\infty f$ improprius integrál nem konvergens, akkor *divergensnek* nevezzük.

Integrálás végtelen intervallumon

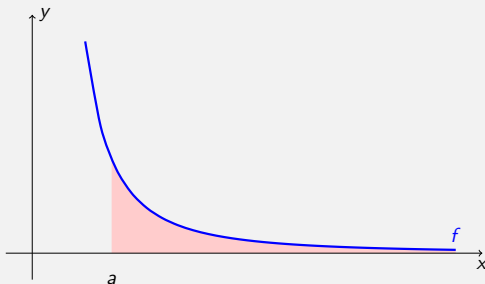
Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $[a, \infty[$ intervallumon ($a \in \mathbb{R}$) és integrálható minden $[a, \omega]$ intervallumon ($a < \omega \in \mathbb{R}$). Ha a $\lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_a^\omega f$ határérték létezik és véges, akkor azt mondjuk, hogy az $\int_a^\infty f$ *improprius integrál konvergens* és értéke ez a határérték, azaz

$$\int_a^\infty f = \lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_a^\omega f$$

Megjegyzés: Ha az $\int_a^\infty f$ improprius integrál nem konvergens, akkor *divergensnek* nevezzük.

Integrálás végtelen intervallumon

Ha az f függvény csak pozitív értékeket vesz fel, akkor a végtelen intervallumon értelmezett improprius integrálnak hasonló szemléletes értelmezést (görbe alatti terület) tulajdoníthatunk, mint a Riemann-integrálnak, de a görbe alatti rész ekkor egy *nem korlátos* síkidom lesz

Integrálás végtelen intervallumon

Példa: Számítsuk ki az $\int_1^{\infty} \frac{1}{x^2} dx$ improprius integrál értékét!

Megoldás:

$$\int_1^{\infty} \frac{1}{x^2} dx = \lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_1^{\omega} \frac{1}{x^2} dx = \lim_{\omega \rightarrow \infty} \left[-\frac{1}{x} \right]_1^{\omega} = \lim_{\omega \rightarrow \infty} \left(-\frac{1}{\omega} + 1 \right) = 1$$

Tehát az improprius integrál konvergens és értéke 1.

Integrálás végtelen intervallumon

Példa: Számítsuk ki az $\int_1^{\infty} \frac{1}{x} dx$ improprius integrál értékét!

Megoldás:

$$\int_1^{\infty} \frac{1}{x} dx = \lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_1^{\omega} \frac{1}{x} dx = \lim_{\omega \rightarrow \infty} [\ln(|x|)]_1^{\omega} = \lim_{\omega \rightarrow \infty} (\ln(\omega) - \ln(1)) = \infty$$

Tehát az improprius integrál divergens és értéke ∞ .

Integrálás végtelen intervallumon

Példa: Számítsuk ki az $\int_0^{\infty} \sin(x) \, dx$ improprius integrál értékét, ha lehetséges!

Megoldás:

$$\begin{aligned} \int_0^{\infty} \sin(x) \, dx &= \lim_{\omega \rightarrow \infty} \int_0^{\omega} \sin(x) \, dx = \lim_{\omega \rightarrow \infty} [-\cos(x)]_0^{\omega} = \\ &= \lim_{\omega \rightarrow \infty} (-\cos(\omega) + \cos 0) = \lim_{\omega \rightarrow \infty} (-\cos(\omega) + 1) \end{aligned}$$

Az eredmény tehát egy határérték lenne, de a $\lim_{\omega \rightarrow \infty} (-\cos(\omega) + 1)$ határérték *nem létezik*. Tehát a fenti improprius integrál divergens és *nincs* értéke.

Integrálás végtelen intervallumon

Az improprius integrál akkor is értelmezhető, ha másfajta végtelen intervallumot választunk.

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $]-\infty, b]$ intervallumon ($b \in \mathbb{R}$) és integrálható minden $[\omega, b]$ intervallumon

($b > \omega \in \mathbb{R}$). Ha a $\lim_{\omega \rightarrow -\infty} \int_{\omega}^b f$ határérték létezik és véges, akkor azt

mondjuk, hogy az $\int_{-\infty}^b f$ *improprius integrál konvergens* és értéke ez a határérték, azaz

$$\int_{-\infty}^b f = \lim_{\omega \rightarrow -\infty} \int_{\omega}^b f$$

Megjegyzés: Ha az $\int_{-\infty}^b f$ improprius integrál nem konvergens, akkor *divergensnek* nevezzük.

Integrálás végtelen intervallumon

Az improprius integrál akkor is értelmezhető, ha másfajta végtelen intervallumot választunk.

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $]-\infty, b]$ intervallumon ($b \in \mathbb{R}$) és integrálható minden $[\omega, b]$ intervallumon

($b > \omega \in \mathbb{R}$). Ha a $\lim_{\omega \rightarrow -\infty} \int_{\omega}^b f$ határérték létezik és véges, akkor azt

mondjuk, hogy az $\int_{-\infty}^b f$ *improprius integrál konvergens* és értéke ez a határérték, azaz

$$\int_{-\infty}^b f = \lim_{\omega \rightarrow -\infty} \int_{\omega}^b f$$

Megjegyzés: Ha az $\int_{-\infty}^b f$ improprius integrál nem konvergens, akkor *divergensnek* nevezzük.

Integrálás végtelen intervallumon

Példa: Számítsuk ki az $\int_{-\infty}^0 e^x \, dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

$$\int_{-\infty}^0 e^x \, dx = \lim_{\omega \rightarrow -\infty} \int_{\omega}^0 e^x \, dx = \lim_{\omega \rightarrow -\infty} [e^x]_{\omega}^0 = \lim_{\omega \rightarrow -\infty} (e^0 - e^{\omega}) = 1$$

Integrálás végtelen intervallumon

Definíció: Ha az $\int_{-\infty}^c f$ és $\int_c^{\infty} f$ improprius integrálok konvergensek ($c \in \mathbb{R}$),

akkor az $\int_{-\infty}^{\infty} f$ improprius integrál is konvergens és értéke az előző két improprius integrál értékének összege, azaz:

$$\int_{-\infty}^{\infty} f = \int_{-\infty}^c f + \int_c^{\infty} f$$

Megjegyzés: Ha az $\int_{-\infty}^{\infty} f$ improprius integrál nem konvergens, akkor divergensnek nevezzük.

Integrálás végtelen intervallumon

Megjegyzés: Az előző definíció egyértelműen határozza meg az improprius integrál értékét, ugyanis bebizonyítható a következő tétel:

Tétel: Ha egy $c \in \mathbb{R}$ számra teljesül, hogy az $\int_{-\infty}^c f$ és $\int_c^{\infty} f$ improprius integrálok konvergensek, akkor tetszőleges $c^* \in \mathbb{R}$ ($c^* \neq c$) esetén az $\int_{-\infty}^{c^*} f$ és $\int_{c^*}^{\infty} f$ improprius integrálok is konvergensek és

$$\int_{-\infty}^c f + \int_c^{\infty} f = \int_{-\infty}^{c^*} f + \int_{c^*}^{\infty} f$$

Integrálás végtelen intervallumon

Példa: Számítsuk ki az $\int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{1+x^2} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

$$\int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{1+x^2} dx = \int_{-\infty}^0 \frac{1}{1+x^2} dx + \int_0^{\infty} \frac{1}{1+x^2} dx = \frac{\pi}{2} + \frac{\pi}{2} = \pi$$

hiszen

$$\begin{aligned} \int_{-\infty}^0 \frac{1}{1+x^2} dx &= \lim_{\alpha \rightarrow -\infty} \int_{\alpha}^0 \frac{1}{1+x^2} dx = \lim_{\alpha \rightarrow -\infty} [\operatorname{arctg}(x)]_{\alpha}^0 = \lim_{\alpha \rightarrow -\infty} (\operatorname{arctg}(0) - \operatorname{arctg}(\alpha)) = \frac{\pi}{2} \\ \int_0^{\infty} \frac{1}{1+x^2} dx &= \lim_{\beta \rightarrow \infty} \int_0^{\beta} \frac{1}{1+x^2} dx = \lim_{\beta \rightarrow \infty} [\operatorname{arctg}(x)]_0^{\beta} = \lim_{\beta \rightarrow \infty} (\operatorname{arctg}(\beta) - \operatorname{arctg}(0)) = \frac{\pi}{2} \end{aligned}$$

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $]a, b]$ intervallumon. Ha f nem korlátos az a pont környezetében, de integrálható minden $[a + \varepsilon, b]$ intervallumon, ahol $0 < \varepsilon < b - a$, továbbá a $\lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{a+\varepsilon}^b f$ határérték létezik és véges, akkor azt mondjuk, hogy f az $[a, b]$ intervallumon impropriusan integrálható és improprius integráljának értéke:

$$\int_a^b f = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{a+\varepsilon}^b f$$

Megjegyzés: Itt is mondhatjuk, hogy az $\int_a^b f$ improprius integrál konvergens, ha a tétel feltételei teljesülnek, ellenkező esetben az improprius integrál divergens.

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_0^1 \frac{1}{x} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_0^1 \frac{1}{x} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{\varepsilon}^1 \frac{1}{x} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} [\ln(x)]_{\varepsilon}^1 = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} (\ln(1) - \ln(\varepsilon)) = \infty$$

Tehát az improprius integrál divergens, értéke ∞ .

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{\varepsilon}^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} [2\sqrt{x}]_{\varepsilon}^1 = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} (2 - 2\sqrt{\varepsilon}) = 2$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke 2.

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $[a, b[$ intervallumon. Ha f nem korlátos az b pont környezetében, de integrálható minden $[a, b - \varepsilon]$ intervallumon, ahol $0 < \varepsilon < b - a$, továbbá a $\lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_a^{b-\varepsilon} f$ határérték létezik és véges, akkor azt mondjuk, hogy f az $[a, b]$ intervallumon impropriusan integrálható és improprius integráljának értéke:

$$\int_a^b f = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_a^{b-\varepsilon} f$$

Megjegyzés: Itt is mondhatjuk, hogy az $\int_a^b f$ improprius integrál konvergens, ha a tétel feltételei teljesülnek, ellenkező esetben az improprius integrál divergens.

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $]a, b[$ intervallumon és tegyük fel, hogy sem a , sem b környezetében nem korlátos. Ha f impropriusan integrálható az $[a, c]$ és $[c, b]$ intervallumokon ($a < c < b$), akkor impropriusan integrálható az $[a, b]$ intervallumon is és

$$\int_a^b f = \int_a^c f + \int_c^b f$$

Megjegyzés: Itt is mondhatjuk, hogy az $\int_a^b f$ improprius integrál konvergens, ha a tétel feltételei teljesülnek, ellenkező esetben az improprius integrál divergens.

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx + \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \frac{\pi}{2} + \frac{\pi}{2} = \pi$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke π .

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx + \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \frac{\pi}{2} + \frac{\pi}{2} = \pi$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke π .

$$\int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{-1+\varepsilon}^0 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} [\arcsin(x)]_{-1+\varepsilon}^0 = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} (0 - \arcsin(-1+\varepsilon)) = \frac{\pi}{2}$$

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx + \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \frac{\pi}{2} + \frac{\pi}{2} = \pi$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke π .

$$\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_0^{1-\varepsilon} \frac{1}{\sqrt{1-x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} [\arcsin(x)]_0^{1-\varepsilon} = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} (\arcsin(1-\varepsilon) - 0) = \frac{\pi}{2}$$

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Definíció: Legyen az f valós-valós függvény értelmezett az $[a, b] \setminus \{c\}$ halmazon ($a < c < b$). Ha f nem korlátos az c pont környezetében, de impropriusan integrálható az $[a, c]$ és $[c, b]$ intervallumokon, akkor impropriusan integrálható az $[a, b]$ intervallumon is és

$$\int_a^b f = \int_a^c f + \int_c^b f$$

Megjegyzés: Itt is mondhatjuk, hogy az $\int_a^b f$ improprius integrál konvergens, ha a tétel feltételei teljesülnek, ellenkező esetben az improprius integrál divergens.

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx + \int_0^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = 3 + 3 = 6$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke 6.

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx + \int_0^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = 3 + 3 = 6$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke 6.

$$\int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{-1}^{-\varepsilon} \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \left[3\sqrt[3]{x} \right]_{-1}^{-\varepsilon} = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \left(3\sqrt[3]{-\varepsilon} - 3\sqrt[3]{-1} \right) = 3$$

Nem korlátos függvények improprius integrálja

Példa: Határozzuk meg az $\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx$ improprius integrál értékét (ha lehetséges)!

Megoldás:

$$\int_{-1}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \int_{-1}^0 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx + \int_0^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = 3 + 3 = 6$$

Tehát az improprius integrál konvergens, értéke 6.

$$\int_0^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} \int_{\varepsilon}^1 \frac{1}{\sqrt[3]{x^2}} dx = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} [3\sqrt[3]{x}]_{\varepsilon}^1 = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0^+} (3 - 3\sqrt[3]{\varepsilon}) = 3$$